

Kritika

ája már akár Eco-é is lehetne: „Bölcsészdoktor vagyok, a fölösleges tudományok tudora, és mindennel foglalkozom, ami rendes embernek nem jut az eszébe.” Föltéve persze, hogy „fölsölegesen” a világban a kultúra révén jelentkező többletet értjük. Mert ha igen, abba a szemiotikától a posztmodern próza kutatásáig, a középkori esztétikáktól a tömegkultúra paradigmáig szükségszerűen tartozik bele mindaz, amivel Umberto Eco írásai (tanulmányai, esszéi, cikkei, sőt regényei) immár hosszú évtizedek óta foglalatloskodnak. S ebben az összefüggésben bizonyosan nem tévedünk nagyot, ha az Eco által Joyce-ról és Borges-ről írtakat – „mindketten a nyelvet és az egyetemes kultúrát tekintették játéktérülnek” (La Mancha és Babel között’, 167.) – mint saját ars poeticát is komolyan vesszük...

A recenzens pedig végül csak remélheti, hogy recenziójának többé-kevésbé sikerült eleget tennie az Eco-féle meghatározásban foglaltaknak: „A recenzió ideális esetben képes arra szorítkozni, hogy általános képet adjon a műről azoknak az olvasóknak, akik még nem olvasták, és ezután megismertesse velük kritikai (ízlés)ítéletét. Funkciója mindenekelőtt informatív (elmondja, hogy megjelent egy nagyjából ilyen és ilyen mű) és diagnosztikai-bizalmi: az olvasók ugyanúgy hisznek a recenzensnek, mint az orvosnak, aki miután azt mondta, hogy sóhajtsanak, már meg is állapítja a kezdődő légszűkületet és felír egy szirupot.” (A stílus’, 245–246.)

Umberto Eco (2004): *La Mancha és Babel között. Irodalomról.* Ford. Barna Imre – Geccser Ottó, Európa Kiadó, Budapest.

Halmi Tamás
középiskolai tanár,
Nagy László Gimnázium, Komló

Diotima és a disputa

Az írásbeliség erotizálása

A Lirium Aurum Könyvkiadó 'Somorjai disputa' (1) címmel jelentette meg 'Az élő szlovákiai magyar írásbeliség' című szimpózium előadásait. Mindkét fogalom – a „disputa” és a „szlovákiai magyar írásbeliség” is – több elméleti problémát vet föl, amely elemzésre érdemes.

A kötetben Csanda Gábor előszava és Hunčík Péter beköszöntője után a következő írások olvashatók: *Rožňo Jitka*: 'Szó kontra társadalom', *Grendel Lajos*: 'Irodalom és kritika viszonyáról', *Elek Tibor*: 'A felvidéki magyar polgárság Grendel Lajos korai regénytrilógiájában', *Benyovszky Krisztián*: 'Kifigurázás (Kisebbség(i)/regény/metaforák)', *Keserű József*: 'A Rácmustra (félre)olvasása (Metanarratív metakritikai vázlat)', *Kocur László*: 'Csipkerózsika – még mindig ébredőfélben', *Németh Zoltán*: 'Hárman az ágyban (Gondolatok a 90-es évek lírai köznyelvének libertinus vonulatáról, különös tekintettel Csehy Zoltán fordításaira)', *Csehy Zoltán*: 'Bordély és boncterem – bevezetés a transzgresszív lírába (A perverzió méltósága)', *Polgár Anikó*: 'Fordítva hull a hó (Tózsér Árpád – Vladimír Holan: Éjszaka Hamlettel)', *Tózsér Árpád*: 'Megjegyzések és kérdések (Vojtina Ottó recepcióesztétikájához és Orlando lovag dögölt lovához)', *Hiznyai Tóth Ildikó*: 'Miért éppen Malacka? (Helységnevekről a szlovák-magyar nyelvparú műfordításban)', *Sánta Szilárd*: 'Farkas Roland munkáiról', *Beke Zsolt*: 'Kísérlet egy vizuális költemény újabb recepciójára (Juhász R. József: Végtelen sorok írója e költő)', *Vida Gergely*: 'nem vagyok önazonos' (Gondolatok a nyolcvanas évek szlovákiai magyar költészetéről), *Korpás Árpád*: 'A két világháború közti (cseh)szlovákiai ag-

rárpartí magyar mozgalom sajtója és politikai koncepciója a földreform kezdete idején’, *H. Nagy Péter*: ‚Iskola a (túrés)határon. Vita a galántai Magángimnázium ideológiájáról (Idézetgyűjtemény)’. Emellett szerepel benne a disputa sajtója (előzetesek, híradások és levélváltások), végül az elemzett műveket tartalmazó Függelék és a disputa létrejöttét és a szerzőket ismertető Dokumentumok zárják a könyvet.

Egyértelmű, hogy az írásbeliség tágabb fogalom az irodalomnál, az irodalom pedig a szépirodalomnál. Az írásbeliség – litteratúra mint betűvetés – eredeti fogalmába belefér például a tudományos értekezés is, és az irodalom – mint a literatúra újabb jelentése – keretében elhelyezhető, mondjuk, a publicisztika. Két szempontból vizsgálhatjuk a könyvet ennek alapján: a benne szereplő szövegek hovatartozása és a tárgyalt szövegek hovatartozása szerint. A könyvben lévő szövegek közt mindegyikre találunk példát: ‚A Somorjai disputa a sajtóban’ című fejezet a második típusba, míg a ‚Függelék’ tartalma a harmadikba tartozik. Innen nézve az össze-

„Leegyszerűsítve Gadamer elgondolását, úgy tűnik, hogy egy szélsőségesen individualizált nyelv (pl. líra) esetében a szerző saját nyelvével mint idegennel találkozik az olvasó nyelve, s a megértésben és/vagy fordításban ez az idegen nyelv sajátjává válik.

Gadamer is úgy véli, hogy egy ilyen saját nyelvben a kifejezések nem helyettesíthetők másokkal, valójában lefordíthatatlanok (nála megértés és fordítás kiegészítik egymást), mert amit mondunk és ahogyan mondjuk, az szétválaszthatatlanul összetartozik. Bahtyinnál általában a szerző (beszélő) saját-idegenné vált (fordított) saját nyelvvel találkozik az olvasó (hallgató) szintén saját-idegenné vált nyelve, s e találkozásban a szerzői nyelvnek az olvasó az olvasó számára idegen-sajáttá kell válnia.”

magyarországi s nem magyar irodalomról beszélünk az adott esetben. Nemcsak a művek latin nyelve miatt, hanem maguknak az íróknak oly tarka nemzeti összetétele okán is. (...) Mégis valamennyien egy szorosan összetartozó közösség részének tekintették magukat (...) Pannoniát ugyanis közös hazájuknak tekintették, egy sok nép fiait egyetlen államba, társadalomba összefogó hazának.” (*Klaniczay*, 1985. 32–33.) „Mikor magyarországi humanizmusról szólnak, a ’magyarországi’ jelző nem csupán földrajzi keretet, hanem tartalmat is jelöl egyúttal: a sok népet magába foglaló Hungáriával, Pannoniával való elkötelezettséget.” (*Klaniczay*, 1985. 40.) Ha mindezt a mi problémánkra fordítjuk át, azt mondhatjuk, a nyelv mint az identitás kifejezője és a nyelv használója elválaszthatatlanok. A szlovákiai magyar írásbeliség eszerint a magyar identitás kifejeződése egy vállalt, de nem-magyar közegben. Persze nem a humanizmus korában élünk,

így „Mindez nem (lehet – az én kiegészítésem) független attól, hogy a határok kitágulása, amely a mostanában sokat emlegetett globalizációnak, továbbá a 'virtuális valóság' előtérbe kerülésének köszönhető, újfajta identitás-stratégiákat és megküzdési módokat tesz szükségessé. (...) A hagyományos nagy 'identitás-narratívumok' helyét átveszik a 'mikronarratívumok', amelyek határokat és támpontokat keresnek az egyre bizonytalanabbá váló külvilágban.” (Csabai és Erős, 2000, 7.)

A közeg vagy térség kérdése érthető természetességgel kíséri végig a kisebbségi irodalmak témakörét. *Bori Imre* például a következőket írja: „Nem a 'vidék' kérdése ez csupán, hanem több annál, s éppen ezért nem is fér teljes egészében a szellemi centralizmus és decentralizáció kérdéskörébe, hiszen a 'vidéki irodalom' és a 'tájirodalom' nem azonos fogalmak, még ha a magyar irodalmi szemlélet legtöbbször pusztán e relációkban mozog is, csupán Erdély esetét tartva kivételesnek, holott mind a szlovákiai, mind a vajdasági magyar irodalom végeredményben az erdélyinek a változataként fogható fel, s alapjában véve nem pusztán arról van szó, hogy az erdélyi, a szlovákiai és a vajdasági magyar irodalom 'levágott tagokként' önálló életre kényszerült 'kisebbségek' irodalma, hanem olyanok is egyúttal, amelyek már 1920 előtt is önállóbb életre törekedtek, arculatuk megformálásán munkálkodtak, és a maguk sajátos világát felismerve, öntudatukkal is számot vetettek.” (Bori, 1968. 7.) Viszont, ha nem irodalomról, hanem írásbeliségről beszélünk, a magyar irodalomhoz való viszony mellett megjelenik a magyar irodalomtudományhoz való viszony problémája is. Arról pedig már nem mondható el, hogy „önállóbb életre törekedtek, arculatuk megformálásán munkálkodtak, és a maguk sajátos világát felismerve, öntudatukkal is számot vetettek.” Ebben a kötetben Benyovszky és Grendel kivételével mindenki a *Kulcsár-Szabó Ernő* és a *Szegedy-Maszák Mihály*-féle iskola követője, tudomást sem vesznek a többi irányzatról, s nem látszik kialakulni egy önálló szlovákiai magyar irodalomtudomány. Holott kíváncsian várnám. Ez is megérne egy disputát.

De hogyan is értelmezzük a címben a disputa fogalmát? Disputatio: fejtegetés, értekezés, megvitatás, disputátor: megvitató, fejtegető, disputô: pontosan kiszámít, tisztába hoz, fejteget, megvizsgál, értekezik. Megfelel-e ezeknek a jelentéseknek a kötetbe szervezett szimpózium, teszem fel a kérdést, tudva, hogy mára már csak vitatkozás értelemben használatos a kifejezés? Noha az Előszóban azt olvashatjuk, hogy „a felolvasásokat megszakítva egy rövidebb 'disputára' is sor került”, ezt nem tartalmazza a kötet. Holott lehet, hogy éppen ezek a reflexiók fűzték össze egységgé az előadásokat. Marad tehát a fejtegetés, megvizsgálás, értekezés, tisztába hozás. Hacsak nem fogjuk föl egyfajta vitának azokat az írásokat (Grendel – Elek – Benyovszky, Benyovszky – Keserű, Németh – Csehy, Polgár – Tözsér), ahol a szerzők egymás műveire reflektálnak, ám ezek egymás mellett elbeszélő, tisztelgő szövegek. Egyetlen valódi disputa található a kötetben, H. Nagy Péter „Idézetgyűjtemény”-e. Van egy furcsa nyelvi asszociációs lehetőség, amelynek tartalmára még visszatérek: disputet azt jelenti, nagyon szégyelli magát.

Ez az utolsó, látszólag öncélú megjegyzés átvezet bennünket Erős birodalmába. Ide való kirándulásunkat első szinten a kötet írásainak egy része (elsősorban Polgár Anikó, Németh Zoltán és Csehy Zoltán, de Benyovszky Krisztián is) legitimálja. Egy másik szinten, *Platón* híres dialógusából tudjuk, hogy *Szókratész*t Diotima világosította föl Erős természetéről. Diotima azóta is velünk van, akik írással és/vagy irodalommal foglalkozunk. A disputa eredeti jelentéseire emlékeztetnék, amikor szeretném nyilvánvalóvá tenni, mitől fonódik oly szorosan össze az erotika és a disputa. Az erotóo jelentése: kérdez, okoskodik, következtet. Emlékeztetőül ide idézem, hogy kicsoda Erős.

„- Hatalmas daimón, Szókratész; mert a daimónok mind az istenek és az emberek közt vannak. És mire van hatalmuk?

Ők adják hírül és közvetítik az isteneknek, ami az emberektől ered, és az embereknek, ami az istenek-től ...” (*Platón*, 1984–988., 202. e 3-7.)

Tehát nemcsak Hermészre igaz ez a tolmács- és fordítószerep, hanem a daimónokra, köztük Erószra is. De Erósz szerepe több ennél. Erósz vezethet el végső soron a szép megismeréséhez. Így függ össze az irodalom szépsége és szeretete – és a szerelem.

„- ... Mert ez a helyes út a szerelem ismeretéhez, akár magától megy valaki, akár más vezeti oda: elindulni az itteni szépségektől s annak a végső szépségnek a kedvéért egyre magasabbra emelkedni, mint egy lépcső fokain, egy szép testről kettőre, s kettőről valamennyire, s a szép testektől a szép foglalatosságokra, a szép foglalatosságoktól a szép tudományokra, míg végül a tudományoktól feljut arra a tudományra, amely nem más, mint az önmagában való szépségnek a tudománya, s akkor végre megismeri a szépséget a maga valójában.” (Platón, 1984–1000., 211. c 1–11.)

Irodalom (vagy tágabb értelemben véve a művészetek) és erotika kapcsolatát, pontosabban a művek erotikus (libidózus) genealógiáját sokan sokféleképpen magyarázták. Freud a szublimáció elméletével, Jung a szimbolizációval, Ferenczi a mimikri elméletével; voltak, akik a tudatos vágykieléssel – persze, ez is csak pótkielégülés; de föl lelet fogni fegyverként is az irodalmat (gondoljunk csak *József Attilára* – „ölnek, ha nem ölelnek” –, vagy *Ady*, Elbocsátó szép üzenet²-ére). Freud úgy vélte, ösztönrezdüléseink más, magasabb cél felé vezető útra terelésével, megőrizve azok energiáját (a libidót), hozzuk létre a kultúrát és alkotásait. Jung szerint a műalkotásokban az archetípusok nyilvánulnak meg, azaz az emberiség közös szellemi kincse, a kollektív tudattalan univerzális alkotóelemei. Ferenczi a mimikrirel a maga sajátos módján visszszakacsint Arisztotelészre, az utánzás (mimézis) fogalmára, de nála az utánzás a tudattalan szükséglete, a gyenge és gyengéd lélek védekezése a rideg és szenvedélyes (a kettő nem zárja ki egymást) külvilág ellen. Kognitív megközelítésben az alkotás éppoly racionális tevékenység, mint a favágás a téli tüzelőhöz. Végül „fegyverként”, a társadalomkritika eszközeként tekint a művészetre például *Adorno*. Nem sorolom tovább a lehetséges megoldásokat, akárhogyan áll is a dolog, az biztos, hogy amikor az irodalom az egyetlen biztos és bizonyos pont az ember életében, akkor átviszi rá, beleviszi az érzelmeit, érzéseit, ösztönkésztetéseit is, mintegy beleszeret a nyelvbe. Többfajta – szerzőileg és/vagy olvasóilag – (át)erotizált irodalom létezik: van szadisztikus és mazochisztikus, narcisztikus, exhibicionista és voyeurisztikus, fetisizisztikus stb. Az én szememben például exhibicionista az az irodalom, amely formai jegyeivel kíván elcsábítani, voyeurisztikus a pornográf irodalom, fetisizisztikus az egy-tematikájú, mazochisztikus az önostorozó és szadisztikus a provokatív.

A kötet háromszorosan is (át)erotizált. Minden irodalom erotizált bizonyos mértékben, de beszélhetünk külön erotikus irodalomról is, ami, láttuk, több írásnak is explicit témája. Harmadszor a kisebbségi lét különösen olyan helyzetet jelent, ahol a saját nyelvű irodalmisághoz sokkal több erotikum kötődik, sokkal erotikusabb vele a kapcsolat, mint ami egy anyaország saját nyelvű irodalmiságával kapcsolatban elmondható. Ferenczi tesz egy érdekes észrevételt egy lábjegyzetben erotikum és politikum kapcsolatáról, miközben a főszövegben a cenzúrának és a lelki energiák eltolható mennyiségeinek a lelki szerkezetben betöltött szerepéről ír. „Az államoknak cenzuráló hivatalában is érvényes, úgy látszik, ez a szabály. Úgy látom, hogy mióta a háború folytán a cenzura a politikával szemben oly szigorú lett, szigora az erotikus irodalommal szemben némileg engedett.” (Ferenczi, 1920, 118.) A kisebbségi irodalomban az a bizonyos biztos pont valóban sokszor csak a nyelv és az írásbeliség. Az identitás megerősítésének legbiztosabb módja pedig ennek a nyelvnek és írásbeliségnek a művelése. Ismét Erószra emlékeztetnék, aki Diotima szerint kettős természetű volt, éppen ezért sehová sem tartozott. Egy szójátékkal élve – amit az archetipikus nyelvészet megenged nekünk (*Kugler*, 1991) – Erósz nem volt Erus, azaz nem volt úr, házigazda, tulajdonos, birtokos sem itt, sem ott. Ahogy szójátékunkban két nép és két nyelv, a görög és a latin találkozott, úgy a kisebbségi irodalmaknál is ez a helyzet. Mindez, és persze maga Erósz, átvezet bennünket a fordítás problémájához, ami a kötet másik súlyos kristályosodási pontja.

Konkrétan a fordítással a kötet négy szerzője (Rožňo Jitka, Polgár Anikó, Németh Zoltán és Hizsniai Tóth Ildikó) is foglalkozik. Nem akarok itt most belebocsátkozni a fordításelméletbe, csupán egyetlen szempont – az (át)erotizált írásbeliség – szerint fogunk vizsgálni. Jeleztük, hogy ez három szinten (irodalom/írásbeliség, erotikus irodalom, kisebbségi irodalom) is megjelenik, s mindháromra van példa a fordítást témául választó vagy azt érintő szerzőknél. A legerőteljesebben – mindhárom szintre kiterjedően – Németh Zoltán vállalja föl tudatosan az erotikát, amikor Csehy „libertinus” fordításait veti alá összehasonlító elemzésnek. A Csehyéhez hasonló kísérletre vállalkozik *Catullus*-fordításaival Polgár Anikó, a BUKSZ 2004. tavaszi számában olvasható recenzió szerint. (*Józan és Polgár*, 2004) (Talán az sem véletlen, hogy a Kalligramot, amely 1998-ban pornográfia-különszámot jelentetett meg, szerkesztőként Csehy Zoltán, főmunkatársként pedig Grendel Lajos jegyzi.) A most tárgyalt kötetben viszont sokkal áttételesebben jelenik meg nála az erotikum, rájátszva a „fordítva” szó kettős értelmére. „A fordításértelmezőnek tehát arra kell figyelnie, hogyan hatja át egymást a két szöveg, s hasonlóságai és különbségeik milyen interpretációs lehetőségeket tárnak fel.” (*Polgár*, 126.) „A fordítva hull a hó a szerelem metaforája, egyfajta lázadás, hiszen a hó égi kegy (...), a szerelem viszont visszautasítja ezt a kegyet, a tisztaság visszamegy az égbe – ez a fordítva hull a hó vakmerősége.” (*Polgár*, 133.) Hasonlóképpen metaforikus Hizsniai Tóth Ildikó, amikor „szűz olvasóról” beszél. (*Hizsniai*, 150.) Az írásbeliség (át)erotizáltsága Rožňo Jitkánál hozzákapcsolódik az identitás és a dialógus problémaköréhez, azaz az erotikus vonzás és megismerés már nem csupán egy vagy két kultúrán belüli ügy, hanem gyengéd áthidalása két vagy több ember, két nem, két szöveg, két vagy több kultúra különbségeinek. „Minden egyes, az asztalomra kerülő könyvhöz, minden egyes kézirathoz úgy igyekszem viszonyulni, mint a gyermekhez. Szeretettel és türelemmel, mert csak így adják ki titkukat s villantják fel azt is, ami a sorok között rejtőzik. A fordítást egyúttal hidnak tartom, mely a világot köti össze. Birodalmat birodalommal, embert emberrel.” (*Rožňo*, 19.) Ricoeur ezt így fogalmazta meg. „A fordítás összehasonlíthatóságot teremt az összehasonlíthatatlanok között.” Vagy: „A fordítás az azonosság nélküli egyenértékűség jelensége.” (*Ricoeur*, 2004) Amikor *Ricoeur* a fordításról ebben a diskurzusban gondolkodik, részben párhuzamba állítható Rožňo Jitka, Polgár Anikó és Hizsniai Tóth Ildikó gondolataival, amelyek óhatatlanul is érintik, hol kimondva, hol ki nem mondva a kisebbségi léttel, kisebbségi írásbeliséggel kapcsolatos kérdéseket.

Azt a harmadik típusú erotizáltságot, amely megfelelő (ön)reflexió híján könnyen fordulhatna narcizmusba vagy mazochizmusba, úgy tűnik, többek közt éppen a fordítás képes egyensúlyban tartani. Ricoeur egyik javaslata magára az írásbeliségre vonatkozik, s a narratív identitás hangsúlyozása kapcsán érdemes visszagondolni *Csabai Márta* és *Erős Ferenc* határokkal kapcsolatos gondolataira: „a sohasem változó identitás és fogalmával a narratív identitásét szeretném szembeállítani: az élő közösségek története elbeszélhető, és véleményem szerint az elbeszélés az egyik lehetséges útja annak, amit imént kultúrák egymást keresztező kisugárzásának neveztem. A narratív identitás jellegzetessége, hogy meghatározásában nem használható az ’ugyanaz’, hanem csupán az ipse, az ’önmaga’ fogalma, vagyis nem az azonosság, hanem a mozgás által definiálható.” A második megjegyzés már kifejezetten a fordítás és a kultúrák összefüggéseire mutat rá. „A fordítás közvetíti a kultúrák pluralitása és az emberiség egysége között. Ebben az értelemben a fordítás csodájáról, emblematikus értékéről kellene beszélnünk. Úgy gondolom, hogy a fordítás egyfajta válasz az emberi pluralitás megcáfolhatatlan jelenségére, beleértve annak a Babel-mítoszban összefoglalt két elemét, a szétszéledést és az összezavarodást. ’Babel után’ vagyunk. A fordítás válasz a bábeli szétszéledésre és összezavarodásra.” (*Ricoeur*, 2004.)

A fordítás metaelméletének persze más útjai is lehetnek. Nem feledhetjük el, hogy a fordítás egyben mindig újraírás és újraolvasás. Valami hasonló, mint a kényszerselekvések. „A kényszeres viselkedés ismétlődő, sztereotíp, rituális és aprólékos.” (*Rycroft*, 1994, 141.) Csak

éppen itt a kényszer – legalábbis tudatos vagy racionalizált szinten – a kulturális közvetítés és közeledés. Igen, de gondol-e erre a fordító, amikor fordítani kezd? Lehet, de nem valószínű. Valami más hajtja, az, hogy beleszerelmesedett egy idegen szövegbe, hogy az megbűvölte, megigézte, maga alá gyűrte. Hogy úgy érzi, ezt a szépséget (tág diotimiai értelemben) (re)produkálni kell. Hogy meg kell ismételni az aktust. Közben viszont szerelmes a saját nyelvébe is, és ezt az ambivalenciát csak a kettő egyesítésével, a fordítással lehet föloldani.

Ahogy a kényszercelekedetek mögött Freud szerint az ismétlési kényszer áll, úgy, vélhetőleg, az ismétlési kényszer az az erő, ami a fordítót hajtja, föltartóztathatatlanul, az idegenség megszüntetése felé. Mit tudunk az ismétlési kényszerről? Mire jó az ismétlés? Általában egy etikailag, esztétikailag vagy fizikailag kellemetlen élmény, emlék jelzésére. Az ismétlés révén mi leszünk irányító szerepben az események fölött. Ha meggondoljuk, hogy itt kisebbségi létről, kisebbségi írásbeliségről van szó, érthető, hogy ennyire központi témává válhat a fordítás. Korábban ezért rángattam oda a disputa mellé a disputet fogalmát – igen, van mit jelezni. A szégyen is kellemetlen érzés, olyan, ami „közeli kapcsolatban áll az IDENTITÁSTUDATTal és a BELÁTÁSSal.” (Rycroft, 1994, 223.) Van, aki úgy gondolja, a saját én-ideálunknak való megfelelni nem tudásból ered. De mindenképpen igaz rá, hogy, ellentétben a büntudattal, szégyenkezni csak külső tekintet előtt lehet. Ez a külső tekintet kettős: a kisebbség anyaországa és anyanyelve egyfelől, az őt körülvevő többségi irodalom másfelől. Ezért kell újra és újra kényszeresen bizonyítani – mindkét irányban. Hogy ne maradjanak szégyenben egyik tekintet (tekintély) előtt sem. Szóval, van mit feldolgozni – és nem kell szégyenkezni, sikerült.

Egy önidézzel fejezem be a fordításról és Erősről szóló elmélkedést. „Leegyszerűsítve Gadamer elgondolását, úgy tűnik, hogy egy szélsőségesen individualizált nyelv (pl. líra) esetében a szerző saját nyelvével mint idegennel találkozik az olvasó nyelve, s a megértésben és/vagy fordításban ez az idegen nyelv sajátjává válik. Gadamer is úgy véli, hogy egy ilyen saját nyelvben a kifejezések nem helyettesíthetők másokkal, valójában lefordíthatatlanok (nála megértés és fordítás kiegészítik egymást), mert amit mondunk és ahogyan mondjuk, az szétválaszthatatlanul összetartozik. Bahtyinnál általában a szerző (beszélő) saját-idegenné vált (fordított) saját nyelvével találkozik az olvasó (hallgató) szintén saját-idegenné vált nyelve, s e találkozásban a szerzői nyelvnek az olvasó az olvasó számára idegen-sajáttá kell válnia.” (Hárs, 1990, 141–142.) A fordítás eo ipso szeretkezés. A szeretkezés: új jelentő létrehozása.

Irodalom

- Bori Imre (1968): *A jugoszláviai magyar irodalom története*. Forum Kiadó, Novi Sad.
- Csabai Márta – Erős Ferenc (2000): *Testhatárok és énhatárok*. Az identitás változó keretei. József Kőnyvek, Budapest.
- Ferenczi Sándor (1920): Hasonlatok analízise. In: *A pszichoanalízis haladása*. Dick Manó Kiadása, Budapest. 112–122.
- Hárs György Péter (1990): Fordítás és félreértés. In: *Studia Poetica* 9. A műértelmezés helye az irodalomtudományban. Szeged, 139–150.
- Józan Ildikó – Polgár Anikó (2004): Catullus noster. In: *BUKSZ*, tavasz, 57–60.
- Klanczay Tibor (1985): *Pallas magyar ivadéka*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest.
- Kugler, Paul K. (1991): Akaratlan költészet. *Literatura*, 1. 71–80.
- Ricoeur, Paul (2004): Kultúrák – a gyászról a fordításig. *Élet és Irodalom*, 48. évf., 27. www.es.hu
- Pornográfia. (1998) *Kalligram*, 7–8–9.
- Platón (1984): A lakoma. In: *Platón összes művei I*. Európa Könyvkiadó, Budapest. 943–1017.
- Rycroft, Charles (1994): *A pszichoanalízis kritikai szótára*. Párbeszéd Könyvek.

Csanda Gábor (2004, szerk.): *Somorjai disputa*. Az élő szlovákiai magyar írásbeliség című szimpózium előadásai. Lilium Aurum – Fórum Kisebbségkutató Intézet, Dunaszerdahely – Somorja.

Hárs György Péter
tudományos főmunkatárs,
Antropológia és Étika Tanszék,
Veszprémi Egyetem, Veszprém